

कक्षा – बारहवीं
विषय – संस्कृतम् (102)
Academic Session 2026-27

1. पाठ्यपुस्तक – प्रथमावृत्ति तृतीय भाग

पाठ्यक्रम – षष्ठ अध्याय तृतीय चतुर्थ पाद , सप्तम अध्याय सम्पूर्ण , अष्टम अध्याय सम्पूर्ण

2. पाठ्यपुस्तक - भास्वती द्वितीयो भाग: NCERT

3. पाठ्यपुस्तक - संस्कृत साहित्य - परिचय NCERT

पाठ्यक्रम - 7-12 अध्याय

षष्ठोऽध्यायः

★ तृतीयः पादः

१ अलुगुत्तरपदे ।

२ पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः ।

३ ओजःसहोऽम्भस्तमसस्- तृतीयायाः ।

४ मनसः संज्ञायाम् ।

५ आज्ञायिनि च ।

६ आत्मनश्च ।

७ वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः परस्य च ।

८ हलदन्तात् सप्तम्याः संज्ञायाम् ।

९ कारनाम्नि च प्राचां हलादौ ।

१० मध्याद् गुरौ ।

११ अमूर्धमस्तकात् स्वाङ्गादकामे ।

१२ बन्धे च विभाषा ।

१३ तत्पुरुषे कृति बहुलम् ।

१४ प्रावृट्शरत्कालदिवां जे ।

१५ विभाषा वर्षक्षरशरवरात् ।

१६ घकालतनेषु कालनाम्नः ।

१७ शयवासवासिष्वकालात् ।

१८ नेन्सिद्धबध्नातिषु च ।

१९ स्थे च भाषायाम् ।

२० षष्ठ्या आक्रोशे ।

२१ पुत्रेऽन्यतरस्याम् ।

२२ ऋतो विद्यायोनिःसम्बन्धेभ्यः ।

२३ विभाषा स्वसृपत्योः ।

२४ आनङ् ऋतो द्वन्द्वे ।

२५ देवताद्वन्द्वे च ।

२६ ईदग्नेः सोमवरुणयोः ।

२७ इद् वृद्धौ ।

२८ दिवो द्यावा ।

२९ दिवसश्च पृथिव्याम् ।

३० उषासोषसः ।

३१ मातरपितरावुदीचाम् ।

३२ पितरामातरा चच्छन्दसि ।

३३ स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ् समानाधिकरणे
स्त्रियाम्-पूरणीप्रियादिषु ।

३४ तसिलादिष्वाकृत्वसुचः ।

३५ क्यङ्गानिनोश्च ।

३६ न कोपधायाः ।

३७ संज्ञा पुरण्योश्च ।

३८ वृद्धिनिमित्तस्य च तद्धितस्यारक्तविकारे ।

३९ स्वाङ्गाच्चेतः ।

४० जातेश्च ।

४१ पुंवत् कर्मधारयजातीय-देशीयेषु ।

४२ घरूपकल्पचेलडनुवगोत्रमत-हतेषु
 डून्योऽनेकाचो ह्रस्वः ।
 ४३ नद्याः शेषस्यान्यतरस्याम् ।
 ४४ उगितश्च ।
 ४५ आन्महतः समानाधिकरण जातीययोः ।
 ४६ द्व्यष्टनः सङ्ख्यायामबहु - ब्रीह्यशीत्योः ।
 ४७ त्रेस्त्रयः ।
 ४८ विभाषा चत्वारिंशत्प्रभृतौ सर्वेषाम् ।
 ४९ हृदयस्य हल्लेखयदणलासेषु ।
 ५० वा शोकष्यञ् रोगेषु ।
 ५१ पादस्य पदाज्यातिगोपहतेषु ।
 ५२ पद्यत्यतदर्थे ।
 ५३ हिमकाषिहतिषु च ।
 ५४ ऋचः - शे ।
 ५५ वा घोषमिश्रशब्देषु ।
 ५६ उदकस्योदः संज्ञायाम् ।
 ५७ पेषंवासवाहनधिषु च ।
 ५८ एकहलादौ पूरयितव्येऽन्य-तरस्याम् ।
 ५९ मन्थौदनसक्तुबिन्दुवज्रभार-हारवीवधगाहेषु च ।
 ६० इको ह्रस्वोऽड्यो गालवस्य ।
 ६१ एक तद्धिते च ।
 ६२ ड्यापोः संज्ञाछन्दसोर्बहुलम् ।
 ६३ त्वे च ।
 ६४ इष्टकेषीकामालानां चिततूलभारिषु ।
 ६५ खित्यनव्ययस्या ।
 ६६ अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् ।
 ६७ इच एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च ।
 ६८ वाचंयमपुरन्दरौ च ।
 ६९ कारे सत्यागदस्य ।
 ७० श्येनतिलस्य पाते जे ।
 ७१ रात्रेः कृति विभाषा ।
 ७२ नलोपो नञः ।
 ७३ तस्मान्नुडचि ।

७४ नभ्राणनपान्नवेदानासत्यानमुचि-
 नकुलनखनपुंसकनक्षत्रनक्र-नाकेषु प्रकृत्या ।
 ७५ एकादिश्चैकस्य चादुक् ।
 ७६ नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम् ।
 ७७ सहस्य सः संज्ञायाम् ।
 ७८ ग्रन्थान्ताधिके चा ।
 ७९ द्वितीये चानुपाख्ये ।
 ८० अव्ययीभावे चाकाले ।
 ८१ वोपसर्जनस्य ।
 ८२ प्रकृत्याशिषि ।
 ८३ समानस्य छन्दस्यमूर्ध- प्रभृत्युदर्केषु ।
 ८४ ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनाम-
 गोत्ररूपस्थानवर्णवयोवचन-बन्धुषु ।
 ८५ चरणे ब्रह्मचारिणि ।
 ८६ तीर्थे ये ।
 ८७ विभाषोदरे ।
 ८८ दृग्दृशवतुषु ।
 ८९ इदंकिमोरीशकी ।
 ९० आ सर्वनाम्नः ।
 ९१ विष्वग्देवयोश्च टेर्द्रयञ्चतौ वप्रत्यये ।
 ९२ समः समि ।
 ९३ तिरसस्तिर्यलोपे ।
 ९४ सहस्य सघ्निः ।
 ९५ सध मादस्थयोश्छन्दसि ।
 ९६ द्व्यन्तरुपसर्गेभ्योऽप ईत् ।
 ९७ ऊदनोर्देशे ।
 ९८ अषष्ठ्यतृतीयास्थस्यान्यस्य
 दुगाशीराशास्थास्थितोत्सुकोति-कारकरागच्छेषु ।
 ९९ अर्थ विभाषा ।
 १०० कोः कत् तत्पुरुषेऽचि ।
 १०१ रथवदयोश्च ।
 १०२ तृणे च जातौ ।
 १०३ का पथ्यक्षयोः ।

१०४ ईषदर्थे।
 १०५ विभाषा पुरुषे ।
 १०६ कवं चोष्णे।
 १०७ पथि चच्छन्दसि ।
 १०८ पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् ।
 १०९ सङ्ख्याविसायपूर्वस्या-हस्याहनन्यतरस्यां
 डौ ।
 ११० ठूलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः।
 १११ सहिवहोरोदवर्णस्य ।
 ११२ साढ्यै साढ्वा साढेति निगमे ।
 ११३ संहितायाम् ।
 ११४ कर्णे लक्षणस्याविष्टाष्ट-
 पञ्चमणिभिन्नच्छन्नच्छद्र-स्रुवस्वस्तिकस्य ।
 ११५ नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहि-तनिषु क्वौ ।
 ११६ वनगिर्योः संज्ञायां कोटरकिंशुलुकादीनाम् ।
 ११७ वले ।
 ११८ मतौ बह्वचोऽनजि- रादीनाम् ।
 ११९ शारादीनां चा
 १२० इको बहेऽपीलोः।

१२१ उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलम् ।
 १२२ इकः काशे।
 १२३ दस्ति ।
 १२४ अष्टनः संज्ञायाम्।
 १२५ छन्दसि च ।
 १२६ चित्तेः कपि ।
 १२७ विश्वस्य वसुराटोः ।
 १२८ नरे संज्ञायाम् ।
 १२९ मित्रे चर्षौ ।
 १३० मन्त्रे सोमाश्वेन्द्रिय- विश्वदेव्यस्य मतौ ।
 १३१ ओषधेश्च विभक्ता-वप्रथमायाम् ।
 १३२ ऋचि तुनुघमक्षुतङ्- कुत्रोरुष्याणाम्।
 १३३ इकः सुजि।
 १३४ द्व्यचोऽतस्तिङः ।
 १३५ निपातस्य चा
 १३६ अन्येषामपि दृश्यते ।
 १३७ चौ ।
 १३८ सम्प्रसारणस्य ।

★ चतुर्थः पादः

१ अङ्गस्य ।
 २ हलः।
 ३ नामि ।
 ४ न तिसृचतसृ ।
 ५ छन्दस्युभयथा।
 ६ नृ च ।
 ७ नोपधायाः ।
 ८ सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धौ ।
 ९ वा षपूर्वस्य निगमे।
 १० सान्तमहतः संयोगस्य ।
 ११ अमृन्तृचस्वसृनेष्टत्वष्ट्र-
 क्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तृणाम् ।

१२ इन्हन्पूषार्यम्णां शौ।
 १३ सौ चा
 १४ अत्वसन्तस्य चाधातोः ।
 १५ अनुनासिकस्य क्विङ्लोःक्विडिति ।
 १६ अज्झनगमां सनि।
 १७ तनोतेर्विभाषा ।
 १८ क्रमश्च क्तिव ।
 १९ च्छ्वोःशूडनुनासिके चा
 २० ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधा-याश्च ।
 २१ रल्लोपः .
 २२ असिद्धवदत्राभात् ।
 २३ श्रान्नलोपः।

- २४ अनिदितां हल उपधायाः किङ्कति ।
 २५ दंशसञ्जस्वञ्जां शपि।
 २६ रजेश्च ।
 २७ घञि च भावकरणयोः ।
 २८ स्यदो जवे ।
 २९ अवोदैधौद्यप्रश्रथहिमश्रथाः ।
 ३० नाञ्चेः पूजायाम्।
 ३१ क्त्व स्कन्दिस्वन्दोः ।
 ३२ जान्तनशां विभाषा ।
 ३३ भञ्जेश्च चिणि ।
 ३४ शास इदङ्हलोः ।
 ३५ शा हौ ।
 ३६ हन्तेर्जः ।
 ३७ अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिक
 लोपो झलि किङ्कति ।
 ३८ वा ल्यपि।
 ३९ न क्तिचि दीर्घश्च ।
 ४० गमः क्वौ ।
 ४१ विङ्वनोरनुनासिकस्यात् ।
 ४२ जनसनखनां सञ्जलौः ।
 ४३ ये विभाषा ।
 ४४ तनोतेर्यकि।
 ४५ सनः क्तिचि लोपश्चास्या- न्यतरस्याम् ।
 ४६ आर्धधातुके।
 ४७ भ्रस्जो रोपधयो रमन्यतर-स्याम् ।
 ४८ अतो लोपः ।
 ४९ यस्य हलः ।
 ५० क्यस्य विभाषा ।
 ५१ णेरनिटि ।
 ५२ निष्ठायां सेटि।
 ५३ जनिता मन्त्रे ।
 ५४ शमिता यज्ञे ।
 ५५ अयामन्ताल्वार्येत्विष्णुषु।
 ५६ ल्यपि लघुपूर्वात् ।
 ५७ विभाषापः ।
 ५८ युप्लुवोर्दीर्घश्छन्दसि ।
 ५९ क्षियः।
 ६० निष्ठायामण्यदर्थे।
 ६१ वाक्रोशदैन्ययोः ।
 ६२ स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशे-
 ऽञ्जनग्रहदृशां वा चिण्वदिट् च ।
 ६३ दीडो युडचि किङ्कति ।
 ६४ आतो लोप इटि चा
 ६५ ईद्यति ।
 ६६ घुमास्थागापाजहातिसां हलि ।
 ६७ एर्लिङि ।
 ६८ वान्यस्य संयोगादेः ।
 ६९ न ल्यपि ।
 ७० मयतेरिदन्यतरस्याम् ।
 ७१ लुङ्लङ्लुङ्क्वडुदात्तः ।
 ७२ आडजादीनाम् ।
 ७३ छन्दस्यपि दृश्यते ।
 ७४ न माङ्योगे ।
 ७५ बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपि ।
 ७६ इरयो रे ।
 ७७ अचि श्रुधातुभ्रुवां य्वोरियडुवडौ ।
 ७८ अभ्यासस्यासवर्णे ।
 ७९ स्त्रियाः ।
 ८० वाम्शासोः ।
 ८१ इणो यण् ।
 ८२ एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य ।
 ८३ ओः सुपि ।
 ८४ वर्षाभ्वश्च ।
 ८५ न भूसुधियोः ।
 ८६ छन्दस्युभयथा ।
 ८७ हुश्रुवोः सार्वधातुके ।

- ८८ भुवो वुग् लुङ्लिटोः ।
 ८९ ऊदुपधाया गोहः।
 ९० दोषो णौ।
 ९१ वा चित्तविरागो।
 ९२ मितां ह्रस्वः ।
 ९३ चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतर-स्याम् ।
 ९४ खचि ह्रस्वः।
 ९५ ह्लादो निष्ठायाम् ।
 ९६ छादेर्धोऽद्युपसर्गस्य ।
 ९७ इस्मन्त्रन्क्विवु च।
 ९८ गमहनजनखनघसां लोपः किङ्कित्यनङिः।
 ९९ तनिपत्योश्छन्दसि ।
 १०० घसिभसोर्हलि च।
 १०१ हुङ्गल्भ्यो हेर्धिः।
 १०२ श्रुशृणुपृकृवृभ्यश्छन्दसि।
 १०३ अङिन्तश्च ।
 १०४ चिणो लुक् ।
 १०५ अतो हेः।
 १०६ उतश्च प्रत्यया-दसंयोगपूर्वात् ।
 १०७ लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोः।
 १०८ नित्यं करोतेः ।
 १०९ ये च ।
 ११० अत उत् सार्वधातुके ।
 १११ श्रसोरल्लोपः ।
 ११२ श्राभ्यस्तयोरातः ।
 ११३ ई हल्यघोः ।
 ११४ इद् दरिद्रस्य ।
 ११५ भियोऽन्यतरस्याम्।
 ११६ जहातेश्च ।
 ११७ आ च हौ ।
 ११८ लोपो यि ।
 ११९ घ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च ।
 १२० एकलमाध्ये-ऽनादेशादेर्लिङि ।
 १२१ थलि च सेटि।
 १२२ तृफलभजत्रपश्च ।
 १२३ राधो हिंसायाम् ।
 १२४ वाज्ऋभ्रमुत्रसाम्।
 १२५ फणां च सप्तानाम् ।
 १२६ न शसददवादिगुणानाम् ।
 १२७ अर्वणस्त्रसावनजः ।
 १२८ मघवा बहुलम् ।
 १२९ भस्य ।
 १३० पादः पत् ।
 १३१ वसोः सम्प्रसारणम् ।
 १३२ वाह ऊठ् ।
 १३३ श्वयुवमघोनामतद्धिते ।
 १३४ अल्लोपोऽनः ।
 १३५ षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि।
 १३६ विभाषा डिश्योः ।
 १३७ न संयोगाद्ब्रमन्तात् ।
 १३८ अचः।
 १३९ ऊद ईत् ।
 १४० आतो धातोः ।
 १४१ मन्त्रेष्व्वाड्यादेरात्मनः ।
 १४२ ति विंशतेर्दिति।
 १४३ टेः।
 १४४ नस्तद्धिते।
 १४५ अह्रष्टखोरेव ।
 १४६ ओर्गुणः।
 १४७ ठे लोपोऽकद्र्वाः
 १४८ यस्येति च ।
 १४९ सूर्यतिष्यागस्त्यमत्स्यानां य उपधायाः ।
 १५० हलस्तद्धितस्य ।
 १५१ आपत्यस्य च तद्धितेऽनाति ।
 १५२ क्यच्च्योश्च ।
 १५३ बिल्वकादिभ्यश्छस्य लुक् ।

१५४ तुरिष्ठेमेयःसु ।
 १५५ टेः ।
 १५६ स्थूलदूरयुवह्रस्वक्षिप्रक्षुद्राणां यणादिपरं
 पूर्वस्य च गुणः ।
 १५७ प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरु-
 वृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणां प्रस्थ-
 स्फवर्बहिर्गर्वर्षित्रब्द्राधिवृन्दाः ।
 १५८ बहोर्लोपो भू च बहोः ।
 १५९ इष्टस्य यिट् च ।
 १६० ज्यादादीयसः ।
 १६१ र ऋतो हलादेर्लघोः ।
 १६२ विभाषर्जोश्छन्दसि ।
 १६३ प्रकृत्यैकाच् ।
 १६४ इनण्यनपत्ये ।
 १६५ गाथिविदथिकेशिगणि-पणिनश्च ।

१६६ संयोगादिश्च ।
 १६७ अन् ।
 १६८ ये चाभावकर्मणोः ।
 १६९ आत्माध्वानौ खे ।
 १७० न मपूर्वोऽपत्येवर्मणः ।
 १७१ ब्राह्मोऽजातौ ।
 १७२ कर्मस्तच्छिलये ।
 १७३ औक्षमनपत्ये ।
 १७४ दाण्डिनायनहास्तिनायनाथर्वणिकजैह्वा-
 शिनेयवाशिनायनिभ्रौणहत्यधैवत्यसारवैक्ष्वाक-
 मैत्रेयहिरण्मयानि ।
 १७५ ऋत्व्यवास्त्व्यवास्त्वमाध्वीहिरण्यया-
 निच्छन्दसि ।

सप्तमोऽध्यायः

★ प्रथमः पादः

१ युवोरनाकौ ।
 २ आयनेयीनीयिय : फढखछघां प्रत्ययादीनाम् ।
 ३ झोऽन्तः ।
 ४ अदभ्यस्तात् ।
 ५ आत्मनेपदेष्वनत : ।
 ६ शीङो रुट् ।
 ७ वेत्तेर्विभाषा ।
 ८ बहुलं छन्दसि ।
 ९ अतो भिस ऐस् ।
 १० बहुलं छन्दसि ।
 ११ नेदमदसोरकोः ।
 १२ टाडसिडसामिनात्स्याः ।
 १३ डेर्यः ।
 १४ सर्वनाम्नः स्मै ।
 १५ डसिड्योः स्मात्स्मिनौ ।

१६ पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा ।
 १७ जसः शी ।
 १८ औड आपः ।
 १९ नपुंसकाच्च ।
 २० जशसोः शिः ।
 २१ अष्टाभ्य औश् ।
 २२ षड्भ्यो लुक ।
 २३ स्वमोर्नपुंसकात् ।
 २४ अतोऽम् ।
 २५ अद्डुडतरादिभ्यः पञ्चभ्यः ।
 २६ नेतराच्छन्दसि ।
 २७ युष्मदस्मद्भ्यां डसोऽश ।
 २८ डेप्रथमायोरम् ।
 २९ शसो न् ।
 ३० भ्यसो भ्यम् ।

३१ पञ्चम्या अत् ।
 ३२ एकवचनस्य च ।
 ३३ साम आकम् ।
 ३४ आत औ णलः ।
 ३५ तुह्योस्तातडाशिष्यन्यतर-स्याम् ।
 ३६ विदेः शतुर्वसुः ।
 ३७ समासेऽनञ्पूर्वे क्तवो ल्यप् ।
 ३८ क्त्वापिच्छन्दसि ।
 ३९ सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेया-डाड्यायाजालः ।
 ४० अमो मश् ।
 ४१ लोपस्त आत्मनेपदेषु ।
 ४२ ध्वमो ध्वात् ।
 ४३ यजध्वैनमिति च ।
 ४४ तस्य तात् ।
 ४५ तप्तनप्तनथनाश्च ।
 ४६ इदन्तो मसि ।
 ४७ क्तवो यक् ।
 ४८ इष्ट्वीनमिति च ।
 ४९ स्नात्व्यादयश्च ।
 ५० आज्जसेरसुक् ।
 ५१ अश्वक्षीरवृषलवणानामात्म-प्रीतौ क्यचि ।
 ५२ आमि सर्वनाम्नः सुट् ।
 ५३ त्रेस्त्रयः ।
 ५४ ह्रस्वनद्यापो नुट् ।
 ५५ षट्चतुर्थ्यश्च ।
 ५६ श्रीग्रामण्योश्छन्दसि ।
 ५७ गोः पादान्ते ।
 ५८ इदितो नुम् धातोः ।
 ५९ शे मुचादीनम् ।
 ६० मस्जिनशोर्झलि ।
 ६१ रधिजभोरचि ।
 ६२ नेट्यलिटि रधेः ।
 ६३ रभेरशब्लिटोः ।

६४ लभेश्च ।
 ६५ आडो यि ।
 ६६ उपात् प्रशंसायाम् ।
 ६७ उपसर्गात् खल्घञोः ।
 ६८ न सुदुर्थ्या केवलाभ्याम् ।
 ६९ विभाषा चिण्णमुलोः ।
 ७० उगिदचां सर्वनाम - स्थानेऽधातोः ।
 ७१ युजेरसमासे ।
 ७२ नपुंसकस्य झलचः ।
 ७३ इकोऽचि विभक्तौ ।
 ७४ तृतीयादिषु भाषितपुंस्कं पुंवद् गालवस्य ।
 ७५ अस्थिदधिसक्थ्यक्षणा-मनङ् उदात्तः ।
 ७६ छन्दस्यपि दृश्यते ।
 ७७ ई च द्विवचने ।
 ७८ नाभ्यस्ताच्छतुः ।
 ७९ वा नपुंसकस्य ।
 ८० आच्छीनद्योर्नुम् ।
 ८१ शप्श्यनोर्नित्यम् ।
 ८२ सावनडुहः ।
 ८३ दृक्स्ववस्वतवसां छन्दसि ।
 ८४ दिव औत् ।
 ८५ पथिमथ्यभुक्षामात् ।
 ८६ इतोऽत् सर्वनामस्थाने ।
 ८७ थो न्यः ।
 ८८ भस्य टेलोपः ।
 ८९ पुंसोऽसुङ् ।
 ९० गोतो णित् ।
 ९१ णलुत्तमो वा ।
 ९२ सख्युरसम्बुद्धौ ।
 ९३ अनङ् सौ ।
 ९४ ऋदुशनस्फुरुदंसोऽनेहसां च ।
 ९५ तृज्वत् क्रोष्टुः ।
 ९६ स्त्रीयां च ।

९७ विभाषा तृतीयादिष्वचि ।
९८ चतुरनडुहोरामुदात्तः ।
९९ अम् सम्बुद्धौ ।
१०० ऋत इद्धातोः ।

१०१ उपधायाश्च ।
१०२ उदोष्ठ्यपूर्वस्य ।
१०३ बहुलं छन्दसि ।

★ द्वितीयः पादः

१ सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु ।
२ अतो लान्तस्य ।
३ वदव्रजहलन्तस्याचः ।
४ नेटि ।
५ ह्ययन्तक्षणश्चसजागृणि-श्व्येदिताम् ।
६ ऊर्णोतेर्विभाषा ।
७ अतो हलादेर्लघोः ।
८ नेड् वशि कृति ।
९ तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च ।
१० एकाच उपदेशेऽनुदात्तात् ।
११ श्रयुकः किति ।
१२ सनि ग्रहगुहोश्च ।
१३ कृसृभृवृस्तुद्रुसुश्रुवो लिति ।
१४ श्वीदितो निष्ठायाम् ।
१५ यस्य विभाषा ।
१६ आदितश्च ।
१७ विभाषा भावादिकर्मणोः ।
१८ क्षुब्धस्वान्तध्वान्तलग्नम्लिष्ट-
विरिब्धफाण्टबाढानि मन्थ-मनस्तमः
सक्ताविस्पष्टस्वरा-नायासभृशेषु ।
१९ धृषिशासी वैयात्ये ।
२० वृढः स्थूलबलयोः ।
२१ प्रभौ परिवृढः ।
२२ कृच्छ्रगहनयोः कषः ।
२३ घुषिरविशब्दने ।
२४ अर्देः संनिविभ्यः ।
२५ अभेश्चाविदुर्ये ।

२६ णेरध्ययने वृत्तम् ।
२७ वा दान्तशान्तपूर्णदस्तस्पष्ट-च्छन्नज्ञप्ताः ।
२८ रुष्यमत्वरसङ्घुषास्वनाम् ।
२९ हृषेलोमसु ।
३० अपचितश्च ।
३१ हु ह्वरेश्छन्दसि ।
३२ अपरिहृताश्च ।
३३ सोमे ह्वरितः ।
३४ ग्रसितस्कभितस्तभितोत्तभित-चत्तविकस्ता
विशस्तृशंस्तृ-शास्तृतरुतृतरुतृवरुतृवरुतृ-
वरुत्रीरुज्ज्वलितिक्षरिति-क्षमितिवमित्यमितीति
च ।
३५ आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।
३६ स्नुक्रमोरनात्मनेपदनमित्ते ।
३७ ग्रहोऽलिति दीर्घः ।
३८ वृतो वा । ४
३९ न लिङि ।
४० सिचि च परस्मैपदेषु ।
४१ इट् सनि वा ।
४२ लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु ।
४३ ऋतश्च संयोगादेः ।
४४ स्वरतिसूतिसूयतिधूजूदितो वा ।
४५ रधादिभ्यश्च ।
४६ निरः कुषः ।
४७ इण्निष्ठायाम् ।
४८ तीषसहलुभरुषरिषः ।

४९ सनीवन्तर्धभ्रस्जदम्भुश्रिस्वृ-यूर्णभरज्ञपिसनाम्
 ।
 ५० क्लिशः क्तवानिष्ठयोः ।
 ५१ पूडश्चा
 ५२ वसतिक्षुधोरिट् ।
 ५३ अञ्चेः पूजायाम् ।
 ५४ लुभो विमोहने ।
 ५५ जृत्रश्च्योः क्त्व ।
 ५६ उदितो वा ।
 ५७ सेऽसिचि कृतचृतच्छृद-तृदनृतः ।
 ५८ गमेरिट् परस्मैपदेषु ।
 ५९ न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः ।
 ६० तासि च क्लृपः ।
 ६१ अचस्तास्वत् थल्यनिटो नित्यम् ।
 ६२ उपदेशोऽत्वतः ।
 ६३ ऋतो भारद्वाजस्य ।
 ६४ बभूथाततन्थजगृभ्मववर्थेति निगमे ।
 ६५ विभाषा सृजिदृशोः ।
 ६६ इडत्यतिव्ययतीनाम् ।
 ६७ वस्वेकाजाद्धसाम् ।
 ६८ विभाषा गमहनविदविशाम् ।
 ६९ सनिंससनिवासम् ।
 ७० ऋद्धनोः स्ये ।
 ७१ अञ्जेः सिचि ।
 ७२ स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु ।
 ७३ यमरमनमातां सक् च ।
 ७४ स्मिपूडरञ्ज्वशां सनि ।
 ७५ किरश्च पञ्चभ्यः ।
 ७६ रुदादिभ्यः सार्वधातुके ।
 ७७ ईशः से ।
 ७८ ईडजनोध्वे च ।
 ७९ लिडः सलोपोऽनन्त्यस्य ।
 ८० अतो येयः ।

८१ आतो डितः ।
 ८२ आने मुक् ।
 ८३ ईदासः ।
 ८४ अष्टन आ विभक्तौ ।
 ८५ रयो हलि ।
 ८६ युष्मदस्मदोरनादेशे ।
 ८७ द्वितीयायां च ।
 ८८ प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम् ।
 ८९ योऽचि ।
 ९० शेषे लोपः ।
 ९१ मपर्यन्तस्य ।
 ९२ युवावौ द्विवचने ।
 ९३ यूयवयौ जसि ।
 ९४ त्वाहौ सौ ।
 ९५ तुभ्यमह्यौ डयि ।
 ९६ तवममौ डसि ।
 ९७ त्वमावेकवचने ।
 ९८ प्रत्ययोत्तरपदयोश्च ।
 ९९ त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ ।
 १०० अचि र ऋतः ।
 १०१ जराया जरसन्यतरस्याम् ।
 १०२ त्यदादीनामः ।
 १०३ किमः कः ।
 १०४ कु तिहोः ।
 १०५ क्वाति ।
 १०६ तदोः सः सावनन्त्ययोः ।
 १०७ अदस औ सुलोपश्च ।
 १०८ इदमो मः ।
 १०९ दश्च ।
 ११० यः सौ ।
 १११ इदोऽय् पुंसि ।
 ११२ अनाप्यकः ।
 ११३ हलि लोपः ।

११४ मृजेवृद्धिः।
११५ अचो जिगिति।
११६ अत उपधायाः

११७ तद्धितेष्वचामादेः।
११८ किति च।

★ तृतीयः पादः

१ देविकाशिंशपादित्यवाङ्-दीर्घसत्रश्रेयसामात्
२ केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियः।
३ न खाभ्यां पदान्ताभ्यां पू पूर्वौ तु ताभ्यामैच्।
४ द्वारादीनां च।
५ न्यग्रोधस्य च केवलस्य।
६ न कर्मव्यतिहारे।
७ स्वागतादीनां च।
८ श्वादेरिजि।
९ पदान्तस्यान्यतर स्याम्।
१० उत्तरपदस्य।
११ अवयवाद् ऋतोः।
१२ सुसर्वार्धाज्जनपदस्य।
१३ दिशोऽमद्राणाम्।
१४ प्राचां ग्रामनगराणाम्।
१५ सङ्ख्यायाः संवत्सरसङ्ख्यस्य च।
१६ वर्षस्याभविष्यति।
१७ परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः।
१८ जे प्रोष्ठपदानाम्।
१९ हृद्भ्रगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च।
२० अनुशक्तिकादीनां च।
२१ देवताद्वन्द्वे च।
२२ नेन्द्रस्य परस्य।
२३ दीर्घाच्च्य वरुणस्य।
२४ प्राचां नगरान्ते।
२५ जङ्गलधेनुवलजान्तस्य विभाषितमुत्तरम्।
२६ अर्धात् परिमाणस्य पूर्वस्य तु वा।
२७ नातः परस्य।

२८ प्रवाहणस्य ढे।
२९ तत्प्रत्ययस्य च।
३० नञः शुचीश्वरक्षेत्रज्ञ-कुशलनिपुणानाम्।
३१ यथातथयथापुरयोः पर्यायेण।
३२ हनस्तोऽचिण्णलोः।
३३ आतो युक् चिष्कृतोः।
३४ नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्या-नाचमेः।
३५ जनिवध्योश्च।
३६ अर्तिहीव्लीरीकन्यूयी-क्षमाय्यातां पुग् णौ।
३७ शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्।
३८ वो विधूनने जुक्।
३९ लीलोलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यां स्नेहविपातने।
४० भियो हेतुभये षुक्।
४१ स्फायो वः।
४२ शदेरगतौ तः।
४३ रुहः पोऽन्यतरस्याम्।
४४ प्रत्ययस्थात् कात् पूर्वस्यात् इदाप्यसुपः।
४५ न यासयोः।
४६ उदीचामातः स्थाने यकपूर्वायाः।
४७ भस्त्रैषाजाज्ञाद्वास्वा नञ्पूर्वाणामपि।
४८ अभाषितपुंस्काच्च।
४९ आदाचार्याणाम्।
५० ठस्येकः।
५१ इसुसुक्तान्तात् कः।
५२ चजोः कु घिण्यतोः।
५३ न्यङ्क्वादीनां च।
५४ हो हन्तेर्जिगन्नेषु।

५५ अभ्यासाच्च ।
 ५६ हेरचडि ।
 १७सन्लिटोर्जे :।
 ५८ विभाषा चेः ।
 ५९ न क्वादेः ।
 ६० अजिब्रज्योश्च ।
 ६१ भुजन्युब्जौ पाण्युपतापयोः ।
 ६२ प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गो
 ६३ वञ्चेर्गतौ।
 ६४ ओक उचः के ।
 ६५ ण्य आवश्यके ।
 ६६ यजयाचरुचप्रवचर्चश्च ।
 ६७ वचोऽशब्दसंज्ञायाम् ।
 ६८ प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे।
 ६९ भोज्यं भक्ष्ये ।
 ७० घोर्लोपो लेटि वा ।
 ७१ ओतः श्यनि ।
 ७२ क्सस्याचि ।
 ७३ लुग् वा दुहदिहलिहगुहा- मात्मनेपदे दन्त्ये ।
 ७४ शमामष्टानां दीर्घः श्यनि ।
 ७५ ष्टिवुक्लमुचमां शिति ।
 ७६ क्रमः परस्मैपदेषु ।
 ७७ इषुगमियमां छः ।
 ७८ पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्डृश्यर्ति-सर्तिशदसदां
 पिबजिघ्रधम-तिष्ठमनयच्छपश्यच्छधौ-
 शीयसीदाः।
 ७९ ज्ञाजनोर्जा ।
 ८० प्वादीनां ह्रस्वः।
 ८१ मीनातेर्निगमे ।
 ८२ मिदेर्गुणः।
 ८३ जुसि च ।
 ८४ सार्वधातुकार्धधातुकयोः।
 ८५ जाग्रोऽविचिण्णलिडन्त्सु ।

८६ पुगन्तलघूपधस्य च ।
 ८७ नाभ्यस्तस्याचि पिति सार्वधातुके।
 ८८ भूसुवोस्तिडिः ।
 ८९ उतो वृद्धिर्लुकि हलि ।
 ९० ऊर्णोतेर्विभाषा ।
 ९१ गुणोऽपृक्ते ।
 ९२ तृणह इम् ।
 ९३ ब्रुव ईट् ।
 ९४ यडो वा ।
 ९५ तुरुस्तुशम्यमः सार्वधातुके ।
 ९६ अस्तिसिचोऽपृक्ते ।
 ९७ बहुलं छन्दसि ।
 ९८ रुदश्च पञ्चभ्यः ।
 ९९ अड् गार्ग्यगालवयोः । :।
 १०० अदः सर्वेषाम् ।
 १०१ अतो दीर्घो यञि ।
 १०२ सुपि च ।
 १०३ बहुवचने झल्येत् ।
 १०४ ओसि च।
 १०५ आडि चापः ।
 १०६ सम्बुद्धौ च ।
 १०७ अम्बार्थनद्योह्रस्वः ।
 १०८ ह्रस्वस्य गुणः ।
 १०९ जसि च ।
 ११० ऋतो डिसर्वनामस्थानयोः ।
 १११ घेर्डिति।
 ११२ आप्नद्याः ।
 ११३ याडापः।
 ११४ सर्वनाम्नः स्याड्ढ्रस्वश्च ।
 ११५ विभाषा द्वितीयातृतीयाभ्याम् ।
 ११६ डेराम् नद्याम्नीभ्यः ।
 ११७ इदुद्भयाम् ।
 ११८ औदच्च घेः।

★ चतुर्थः पादः

- १ गौ चङ्युपधाया ह्रस्वः ।
२ नाग्लोपिशास्वृदिताम् ।
३ भ्राजभासभाषदीपजीवमील-पीडामन्यतरस्याम् ।
४ लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य ।
५ तिष्ठतेरित् ।
६ जिघ्रतेर्वा ।
७ उर्कृत् ।
८ नित्यं छन्दसि ।
९ दयतेर्दिगि लिटि ।
१० ऋतश्च संयोगादेर्गुणः ।
११ ऋच्छत्यृताम् ।
१२ शृदृप्रां ह्रस्वो वा ।
१३ केऽणः ।।
१४ न कपि ।
१५ आपोऽन्यतरस्याम् ।
१६ ऋदृशोऽडि गुणः ।
१७ अस्यतेस्थक् ।
१८ श्वयतेरः ।
१९ पतः पुम् ।
२० वच उम् ।
२१ शीडः सार्वधातुके गुणः ।
२२ अयङ् यि क्ङिति ।
२३ उपसर्गाद् ध्रस्व ऊहतेः ।
२४ एतेर्लिङिः ।
२५ अकृत्सार्वधातुकयो-दीर्घः ।
२६ च्वौ च ।
२७ रीङ् ऋतः ।
२८ रिङ् शयग्लिङ्क्षु ।
२९ गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः ।
३० यङि च ।
३१ ई घ्राध्मोः ।
३२ अस्य च्वौ ।
३३ क्यचि च ।
३४ अशनायोदन्यधनाया बुभुक्षापिपासागर्धेषु ।
३५ नच्छन्दस्यपुत्रस्य ।
३६ दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृषण्यति-रिषण्यति ।
३७ अश्वाघस्यात् ।
३८ देवसुम्नयोर्यजुषि काठके ।
३९ कव्यध्वरपृतनस्यर्चि लोपः ।
४० द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।
४१ शाच्छोरन्यतरस्याम् ।
४२ दधातेर्हिः ।
४३ जहातेश्च क्त्वि ।
४४ विभाषा छन्दसि ।
४५ सुधितवसुधितनेमधितधिष्व- धिषीय च ।
४६ दो दद् घोः ।
४७ अच उपसर्गात् तः ।
४८ अपो भि ।
४९ सः स्यार्धधातुके ।
५० तासस्त्योर्लोपः ।
५१ रि च ।
५२ ह एति ।
५३ यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः ।
५४ सनि मीमाधुरभलभशक-पतपदामच इस् ।
५५ आप्ज्ञप्यृधामीत् ।
५६ दम्भ इच्च ।
५७ मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा ।
५८ अत्र लोपोऽभ्यासस्य ।

५९ ह्रस्वः ।
 ६० हलादिः शेषः।
 ६१ शर्पूर्वाः खयः ।
 ६२ कुहोश्रुः ।
 ६३ न कवतेर्यडि ।
 ६४ कृषेश्छन्दसि ।
 ६५ दाधर्तिदर्थर्तिदर्थर्षिबोभूतु-
 तेतिक्तेऽलर्ष्यापनीफणत्-
 संसनिष्यदत्करिक्रत्कनिक्रदद्-
 भरिभ्रद्दविध्वतोदविद्युत्तरित्रत :-
 सरीसृपतंवरीवृजन्मर्मृज्याग- निगन्तीति च।
 ६६ उरत् ।
 ६७ द्युतिस्वाप्योः सम्प्रसारणम्।
 ६८ व्यथो लिटि ।
 ६९ दीर्घ इणः किति ।
 ७० अत आदेः ।
 ७१ तस्मान्नुङ् द्विहलः।
 ७२ अश्रोतेश्च ।
 ७३ भवतेरः ।
 ७४ ससूवेति निगमे ।
 ७५ निजां त्रयाणां गुणः श्लौ।
 ७६ भृजामित् ।
 ७७ अर्तिपिपत्योश्च

७८ बहुलं छन्दसि ।
 ७९ सन्यतः।
 ८० ओः पुयण्यपरे ।
 ८१ स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवति-प्लवतिच्यवतीनां
 वा।
 ८२ गुणो यङ्लुकोः ।
 ८३ दीर्घोऽकितः ।
 ८४ नीग् वञ्चुसंसुध्वंसुभ्रंसुकस-पतपदस्कन्दाम् ।
 ८५ नुगतोऽनुनासिकान्तस्य ।
 ८६ जपजभदहदशभञ्जपशां च ।
 ८७ चरफलोश्च ।
 ८८ उत् परस्यातः ।
 ८९ ति च ।
 ९० रीगृदुपधस्य च ।
 ९१ रुग्रिकौ च लुकि।
 ९२ ऋतश्च ।
 ९३ सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनगलोपे ।
 ९४ दीर्घो लघोः ।
 ९५ अत्स्मृद्दत्त्वरप्रथमदस्तृस्प-शाम् ।
 ९६ विभाषा वेष्टिचेष्ट्योः ।
 ९७ ईच गणः ।

अष्टमोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ सर्वस्य द्वे।
 २ तस्य परमाग्रेडितम् ।
 ३ अनुदात्तं च ।
 ४ नित्यवीप्सयोः ।
 ५ परेर्वर्जने।
 ६ प्रसमुपोदः पादपूरणे।
 ७ उपर्यध्यधसः सामीप्ये।

८ वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूया-
 सम्मतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु ।
 ९ एकं बहुव्रीहिवत् ।
 १० आबाधे च ।
 ११ कर्मधारयवदुत्तरेषु।
 १२ प्रकारे गुणवचनस्य ।
 १३ अकृच्छ्रे प्रियसुखयो-रन्यतरस्याम् ।

- १४ यथास्वे यथायथम् ।
 १५ द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचन-
 व्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभि व्यक्तिषु।
 १६ पदस्य ।
 १७ पदात् ।
 १८ अनुदात्तं सर्वमपादादौ ।
 १९ आमन्त्रितस्य च ।
 २० युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थी
 द्वितीयास्थयोर्वान्नावौ।
 २१ बहुवचनस्य वस्नसौ।
 २२ तेमयावेकवचनस्या।
 २३ त्वामौ द्वितीयायाः ।
 २४ न चवाहाहैवयुक्ते ।
 २५ पश्याथैश्चानालोचने ।
 २६ सपूर्वायाः प्रथमाया विभाषा ।
 २७ तिङो गोत्रादीनि कुत्सना-भीक्ष्ण्ययोः ।
 २८ टिङ्ङतिङः ।
 २९ न लुट् ।
 ३० निपातैर्यद्यदिहन्तकुविन्ने-
 च्चेच्चणकच्चिद्यत्रयुक्तम् ।
 ३१ नह प्रत्यारम्भे ।
 ३२ सत्यं प्रश्ने ।
 ३३ अङ्गाप्रातिलोम्ये ।
 ३४ हि च।
 ३५ छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम्।
 ३६ यावद्यथाभ्याम् ।
 ३७ पूजायां नानन्तरम्।
 ३८ उपसर्गव्यपेतं च ।
 ३९ तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम् ।
 ४० अहो च ।
 ४१ शेषे विभाषा ।
 ४२ पुरा च परीप्सायाम् ।
 ४३ नन्वित्यनुज्ञैषणायाम् ।
 ४४ किं क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्ग-मप्रतिषिद्धम् ।
 ४५ लोपे विभाषा ।
 ४६ एहि मन्ये प्रहासे लृट् ।
 ४७ जात्वपूर्वम् ।
 ४८ किंवृत्तं च चिदुत्तरम् ।
 ४९ आहो उताहो चानन्तरम्।
 ५० शेषे विभाषा ।
 ५१ गत्यर्थलोटा लृणन चेत् कारकं सर्वान्यत्।
 ५२ लोट् च ।
 ५३ विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम्।
 ५४ हन्त चा।
 ५५ आम एकान्तरमामन्त्रित-मनन्तिके।
 ५६, यद्धितुपरं छन्दसि ।
 ५७ चनचिदिवगोत्रादितद्धिता- म्रेडितेष्वगतेः ।
 ५८ चादिषु च।
 ५९ चवायोगे प्रथमा।
 ६० हेति क्षियायाम्।
 ६१ अहेति विनियोगे च ।
 ६२ चाहलोप एवेत्यवधारणम् ।
 ६३ चादिलोपे विभाषा ।
 ६४ वैवावेति चच्छन्दसि ।
 ६५ एकान्याभ्यां समर्थाभ्याम् ।
 ६६ यद्वृत्तान्नित्यम् ।
 ६७ पूजनात् पूजितमनुदात्तम् ।
 ६८ सगतिरपि तिङ् ।
 ६९ कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ ।
 ७० गतिर्गतौ।
 ७१ तिङि चोदात्तवति ।
 ७२ आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् ।
 ७३ नामन्त्रिते समानाधिकरणे।
 ७४ सामान्यवचनं विभाषितं विशेषवचने ।

द्वितीयः पादः

- १ पूर्वत्रासिद्धम् ।
- २ नलोपः सुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषु कृति ।
- ३ न मु ने ।
- ४ उदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोऽनुदात्तस्य ।
- ५ एकादेश उदात्तेनोदात्तः ।
- ६ स्वरितो वानुदात्ते पदादौ ।
- ७ नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य ।
- ८ न डिसम्बुद्धयोः ।
- ९ मादुपधायाश्च मतो-र्वोऽयवादिभ्यः ।
- १० झयः ।
- ११ संज्ञायाम् ।
- १२ आसन्दीवदष्टीवच्चक्रीवत्-
कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती ।
- १३ उदन्वानुदधौ च ।
- १४ राजन्वान् सौराज्ये ।
- १५ छन्दसीरः ।
- १६ अनो नुट् ।
- १७ नाद् घस्य ।
- १८ कृपो रो लः ।
- १९ उपसर्गस्यायतौ ।
- २० ग्रो यङि ।
- २१ अचि विभाषा ।
- २२ परेश्च घाङ्कयोः ।
- २३ संयोगान्तस्य लोपः ।
- २४ रात् सस्य ।
- २५ धि च ।
- २६ झलो झलि ।
- २७ ह्रस्वादङ्गात् ।
- २८ इट ईटि ।
- २९ स्कोः संयोगाद्योरन्ते च
- ३० चोः कुः ।
- ३१ हो ढः ।
- ३२ दादेर्धातोर्घः ।
- ३३ वा द्रुहमुहष्णुहष्णिहाम् ।
- ३४ नहो धः ।
- ३५ आहस्थाः ।
- ३६ व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराज-भ्राजच्छशां षः ।
- ३७ एकाचो बशो भष् झषन्तस्य स्थ्वोः ।
- ३८ दधस्तथोश्च ।
- ३९ झलां जशोऽन्ते ।
- ४० झषस्तथोर्धोऽधः ।
- ४१ षढोः कः सि ।
- ४२ रदाभ्यां निष्ठातो नःपूर्वस्य च दः ।
- ४३ संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः ।
- ४४ ल्वादिभ्यः ।
- ४५ ओदितश्च ।
- ४६ क्षियो दीर्घात् ।
- ४७ श्योऽस्पर्शे ।
- ४८ अञ्चोऽनपादाने ।
- ४९ दिवोऽविजिगीषायाम् ।
- ५० निर्वाणोऽवाते ।
- ५१ शुषः कः ।
- ५२ पाचो वः ।
- ५३ क्षायो मः ।
- ५४ प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् ।
- ५५ अनुपसर्गात् फुल्लक्षीब-कृशोल्लाघाः ।
- ५६ नुदविदोन्दत्राघ्राहीभ्यो-ऽन्यतरस्याम् ।
- ५७ न ध्याख्यापृक्मूर्च्छिमदाम् ।
- ५८ वित्तो भोगप्रत्यययोः ।
- ५९ भित्तं शकलम् ।
- ६० ऋणमाधमर्ण्ये ।
- ६१ नसत्तनिषत्तानुत्तप्रतूर्तसूर्त-गूर्तानि छन्दसि ।
- ६२ क्विन्प्रत्ययस्य कुः ।
- ६३ नशे र्वा ।

६४ मो नो धातोः ।
 ६५ म्वोश्च ।
 ६६ ससजुषो रुः ।
 ६७ अवयाः श्वेतवाः पुरोडाश्च ।
 ६८ अहन् ।
 ६९ रोऽसुपि ।
 ७० अम्नरूधरवरित्युभयथा छन्दसि ।
 ७१ भुवश्च महाव्यहतेः ।
 ७२ वसुसंसुध्वंस्वनडुहां दः ।
 ७३ तिप्यनस्तेः ।
 ७४ सिपि धातो रूर्वा ।
 ७५ दश्च ।
 ७६ वोरूपधाया दीर्घ इकः ।
 ७७ हलि च ।
 ७८ उपधायां च ।
 ७९ न भकुर्छुराम् ।
 ८० अदसोऽसेर्दादु दो मः ।
 ८१ एत ईद् बहुवचने ।
 ८२ वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः ।
 ८३ प्रत्यभिवादेऽशूत्रे ।
 ८४ दूराद् धूते च ।
 ८५ हैहेप्रयोग हेहेयोः ।
 ८६ गुरोरनृतोऽनन्त्यस्याप्येकैकस्य प्राचाम् ।
 ८७ ओमभ्यादाने ।

८८ ये यज्ञकर्मणि ।
 ८९ प्रणवष्टेः ।
 ९० याज्यान्तः ।
 ९१ ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वौषडावहाना-मादेः ।
 ९२ अग्नीत्प्रेषणे परस्य च ।
 ९३ विभाषा पृष्टप्रतिवचने हेः ।
 ९४ निगृह्यानुयोगे च ।
 ९५ आप्रेडितं भर्त्सने ।
 ९६ अङ्गयुक्तं तिडाकाङ्क्षम् ।
 ९७ विचार्यमाणानाम् ।
 ९८ पूर्वं तु भाषायाम् ।
 ९९ प्रतिश्रवणे च ।
 १०० अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजि-तयोः ।
 १०१ चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्य-माने ।
 १०२ उपरिस्विदासीदिति च ।
 १०३ स्वरितमाप्रेडितेऽसूया-सम्मतिकोपकुत्सनेषु ।
 १०४ क्षियाशीः प्रैषेषु तिडाकाङ्क्षम् ।
 १०५ अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः ।
 १०६ प्लुतावैच इदुतौ ।
 १०७ एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धूते
 पूर्वस्यार्थस्यादुत्तरस्येदुतौ ।
 १०८ तयोर् वावचि संहितायाम् ।

तृतीयः पादः

१ मतुवसो रु सम्बुद्धौ छन्दसि ।
 २ अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा ।
 ३ आतोऽटि नित्यम् ।
 ४ अनुनासिकात् परोऽनुस्वारः ।
 ५ समः सुटि ।
 ६ पुमः खय्यम्परे ।
 ७ नश्छव्यप्रशान् ।

८ उभयथर्क्षु ।
 ९ दीर्घादिति समानपादे ।
 १० नृऋन् पे ।
 ११ स्वतवान् पायौ ।
 १२ कानाम्प्रेडिते ।
 १३ ढो ढे लोपः ।
 १४ रो रि ।

१५ खरवसानयोर्विसर्जनीयः ।

१६ रोः सुपि।

१७ भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि ।

१८ व्योर्लघुप्रयत्नतरः शाकटायनस्य ।

१९ लोपः शाकल्यस्य।

२० ओतो गार्ग्यस्य ।

२१ उञि च पदे ।

२२ हलि सर्वेषाम् ।

२३ मोऽनुस्वारः ।

२४ नश्चापदान्तस्य झलि ।

२५ मो राजि समः क्वौ ।

२६ हे मपरे वा।

२७ नपरे नः ।

२८ ङ्णोः कुक्कुक् शरि ।

२९ डः सि धुट् ।

३० नश्च ।

३१ शि तुक् ।

३२ डमो ह्रस्वादचिडमुणित्यम् ।

३३ मय उञो वो वा ।

३४ विसर्जनीयस्य सः ।

३५ शर्पि विसर्जनीयः ।

३६ वा शरि ।

३७ कुप्वोःक पौ च ।

३८ सोऽपदादौ ।

३९ इणः षः।

४० नमस्पुरसोर्गत्योः ।

४१ इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य ।

४२ तिरसोऽन्यतरस्याम् ।

४३ द्विस्त्रिश्चतुरिति कृत्वोऽर्थे ।

४४ इसुसोः सामर्थ्ये।

४५ नित्यं समासेऽनुत्तर-पदस्थस्य।

४६ अतः कृकमिकंसकुम्भपात्र-

कुशाकर्णीष्वनव्ययस्य ।

४७ अधः शिरसी पदे ।

४८ कस्कादिषु च।

४९ छन्दसि वाप्राप्तेडितयोः ।

५० कः करत्करतिकृधिकृतेष्वन-दितेः ।

५१ पञ्चम्याः परावध्यर्थे।

५२ पातौ च बहुलम् ।

५३ षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपद-पयस्पोषेषु ।

५४ इडाया वा।

५५ अपदान्तस्य मूर्धन्यः ।

५६ सहेः साडः सः।

५७ इण्कोः ।

५८ नुम्विसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि।

५९ आदेशप्रत्यययोः ।

६० शासिवसिघसीनां च ।

६१ स्तौतिण्योरेव षण्यभ्यासात् ।

६२ सः स्वदिस्वदिसहीनां च ।

६३ प्राक् सितादङ्व्यवायेऽपि।

६४ स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य ।

६५ उपसर्गात् सुनोतिसुवतिस्यति-

स्तौतिस्तोभतिस्थासेनयसेध-सिचसञ्जस्वञ्जाम्।

६६ सदिरप्रतेः ।

६७ स्तन्भेः ।

६८ अवाच्चालम्बनाविदूर्ययोः ।

६९ वेश्च स्वनो भोजने ।

७० परिनिविभ्यः सेवसितसय

सिवुसहसुट्स्तुस्वञ्जाम् ।

७१ सिवादीनां वाङ्म्यवायेऽपि ।

७२ अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दते-रप्राणिषु।

७३ वेः स्कन्देरनिष्ठायाम्।

७४ परेश्च ।

७५ परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु ।

७६ स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्विभ्यः ।

७७ वेः स्कभ्नातेर्नित्यम् ।

७८ इणः षीध्वंलुङ्ग्लितां धोऽङ्गात् ।
 ७९ विभाषेटः ।
 ८० समासेऽङ्गुलेः सङ्गः ।
 ८१ भीरोः स्थानम् ।
 ८२ अग्नेः स्तुत्स्तोमसोमाः ।
 ८३ ज्योतिरायुषः स्तोमः ।
 ८४ मातृपितृभ्यां स्वसा ।
 ८५ मातुः पितृथ्यामन्यतरस्याम् ।
 ८६ अभिनिसः स्तनः शब्द-संज्ञायाम् ।
 ८७ उपसर्गप्रादुर्थ्यामस्तिर्यच्चपरः ।
 ८८ सुविनिर्दुर्थ्यः सुपिसूतिसमाः ।
 ८९ निनदीभ्यां स्नातेः कौशले ।
 ९० सूत्रं प्रतिष्णातम् ।
 ९१ कपिष्ठलो गोत्रे ।
 ९२ प्रष्ठोऽग्रगामिनि ।
 ९३ वृक्षासनयोर्विष्टरः ।
 ९४ छन्दोनाम्नि च ।
 ९५ गवियुधिभ्यां स्थिरः ।
 ९६ विकुशमिपरिभ्यः स्थलम् ।
 ९७ अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रि-
 कुशेकुशङ्क्वङ्गुमञ्जिपुञ्जि-
 परमेबर्हिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः ।

९८ सुषामादिषु च ।
 ९९ एति संज्ञायामगात् ।
 १०० नक्षत्राद् वा ।
 १०१ ह्रस्वात् तादौ तद्धिते ।
 १०२ निसस्तपतावना सेवने ।
 १०३ युष्मत्तत्तक्षुः ष्वन्तः पादम् ।
 १०४ यजुष्येकेषाम् ।
 १०६ पूर्वपदात् ।
 १०७ सुञः ।
 १०८ सनोतेरनः ।
 १०९ सहेः पृतनर्ताभ्यां च ।
 ११० न रपरसृपिसृजिस्पृशिस्पृहि-सवनादीनाम् ।
 १११ सात्पदाद्योः ।
 ११२ सिचो यङि ।
 ११३ सेधतेर्गतौ ।
 ११४ प्रतिस्तब्धनिस्तब्धौ च ।
 ११५ सोढः ।
 ११६ स्तम्भुसिवुसहां चङि ।
 ११७ सुनोतेः स्यसनोः ।
 ११८ सदेः परस्य लिटि ।
 ११९ निव्यभिभ्योऽव्यवाये वा छन्दसि ।

चतुर्थः पादः

१ रषाभ्यां नो णः समानपदे ।
 २ अट्कुप्वाङनुम्व्यवायेऽपि ।
 ३ पूर्वपदात् संज्ञायामगः ।
 ४ वनं पुरगामिश्रकासिघ्न-कासारिकाकोटराग्रेभ्यः ।
 ५ प्रनिरन्तः शरेक्षुप्लक्षाम्रकार्ष्य
 खदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि ।
 ६ विभाषौषधिवनस्पतिभ्यः ।
 ७ अहोऽदन्तात् ।
 ८ वाहनमाहितात् ।

९ पानं देशे ।
 १० वा भावकरणयोः ।
 ११ प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्तिषु च ।
 १२ एकाजुत्तरपदे णः ।
 १३ कुमति च ।
 १४ उपसर्गादसमासेऽपि णोपदेशस्य ।
 १५ हिनुमिना ।
 १६ आनि लोट् ।

१७ नेर्गदनदपतपदघुमास्यति
 हन्तियातिवातिद्रातिप्साति-
 वपतिवहतिशाम्यतिचिनोति-देग्धिषु च ।
 १८ शेषे विभाषाकखादावषान्त उपदेशे।
 १९ अनितेरन्तः ।
 २० उभौ साभ्यासस्य ।
 २१ हन्तेरत्पूर्वस्य ।
 २२ वामोर्वा।
 २३ अन्तरदेशे ।
 २४ अयनं च ।
 २५ छन्दस्यृदवग्रहात् ।
 २६ नश्च धातुस्थोरुषुभ्यः ।
 २७ उपसर्गादिनोत्परः।
 २८ कृत्यचः ।
 २९ णेर्विभाषा।
 ३० हलश्चेजुपधात् ।
 ३१ इजादेः सनुमः ।
 ३२ वा निंसनिक्षनिन्दाम् ।
 ३३ न भाभूपूकमिगमि-प्यायीवेपाम् ।
 ३४ षात् पदान्तात् ।
 ३५ नशेः षान्तस्य ।
 ३६ पदान्तस्य ।
 ३७ पदव्यवायेऽपि।
 ३८ क्षुभ्नादिषु च ।
 ३९ स्तोः श्चुना श्चुः ।
 ४० ष्टुना ष्टुः ।
 ४१ न पदान्ताट् टोरनाम् ।

४२ तोः षि।
 ४३ शात् ।
 ४४ यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा ।
 ४५ अचो रहाभ्यां द्वे।
 ४६ अनचि च ।
 ४७ नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य ।
 ४८ शरोऽचि ।
 ४९ त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य ।
 ५० सर्वत्र शाकल्यस्य ।
 ५१ दीर्घादाचार्याणाम् ।
 ५२ झलां जश् झशि ।
 ५३ अभ्यासे चर्चा।
 ५४ खरि च ।
 ५५ वावसाने ।
 ५६ अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः ।
 ५७ अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।
 ५८ वा पदान्तस्य ।
 ५९ तोर्लि ।
 ६० उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य ।
 ६१ झयो होऽन्यतरस्याम् ।
 ६२ शश्छोऽटि ।
 ६३ हलो यमां यमि लोपः ।
 ६४ झरो झरि सवर्णे।
 ६५ उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः ।
 ६६ नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्य-काश्यपगालवानाम्।
 ६७ अ अ ।

इति श्रीपाणिनिप्रणीतोऽष्टाध्यायी सूत्रपाठः

॥ समाप्तः ॥

बारहवीं के संस्कृत पाठ्यक्रम की 50 चयनित सिद्धियाँ

1	परस्मैभाषा	26	वैयाकरणः
2	विषमस्थः	27	अदायि
3	मातापितरौ	28	घ्नन्ति
4	कृषीवलः	29	अदुग्ध
5	अपामार्गः	30	अजुहवुः
6	विश्वामित्रः	31	क्नोपयति
7	शाधि	32	त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति
8	घानिष्यते	33	आसीत्
9	पपुः	34	आनच्छे
10	देदीयते	35	शुचीकरोति
11	इयेष	36	आरिप्सते
12	शामंशामम्	37	ज्ञीप्सति
13	सौरी बलाका	38	जग्लौ
14	जहाहि	39	तिष्ठासति
15	पेचतुः	40	जङ्गमीति
16	तुभ्यं दीयते	41	नरीनर्त्ति
17	विद्वान्	42	चर्कति
18	पुमान्	43	ग्रामो वः स्वम्
19	मुमूर्षति	44	द्रोग्धा
20	अचैषीत्	45	अजर्घाः
21	प्रौर्णावीत्	46	अचकास्त्वम्
22	दुधूषति	47	संस्कर्त्ता
23	ययाथ	48	भवाँश्चिनोति
24	युवयोः	49	चकृद्वे
25	मदीयः	50	अलविद्वम्

2. पाठ्यपुस्तक - भास्वती द्वितीयो भागः NCERT

पाठ्यक्रम – 1-12 पाठ

मङ्गलम्

प्रथमः पाठः - अनुशासनम्

द्वितीयः पाठः - न त्वं शोचितुमर्हसि

तृतीयः पाठः - मातुराज्ञा गरीयसी

चतुर्थः पाठः - प्रजानुरञ्जको नृपः

पञ्चमः पाठः - दौवारिकस्य निष्ठा

षष्ठः पाठः - सूक्ति-सौरभम्

सप्तमः पाठः - नैकेनापि समं गता वसुमती

अष्टमः पाठः - हल्दीघाटी

नवमः पाठः - मदालसा

दशमः पाठः - प्रतीक्षा

एकादशः पाठः - कार्याकार्यव्यवस्थितिः

द्वादशः पाठः - विद्यास्थानानि

3. पाठ्यपुस्तक - संस्कृत साहित्य - परिचय NCERT

पाठ्यक्रम - 7-12 अध्याय

सप्तम अध्याय - गद्यकाव्य एवं चम्पूकाव्य

अष्टम अध्याय - कथा साहित्य

नवम अध्याय - नाट्य-साहित्य

दशम अध्याय - आधुनिक संस्कृत साहित्य

एकादश अध्याय - संस्कृत कवयित्रियाँ

द्वादश अध्याय - शास्त्रीय साहित्य